

الله الرحمن الرحيم

دانشگاه الزهراء (س)
دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته مطالعات زنان

عنوان

برساخت اجتماعی اجرای مهریه در میان زنان درگیر با مساله اجرا
مطالعه موردی: زنان شهر شیراز

استاد راهنما

دکتر خدیجه سفیری

استاد مشاور

دکتر ابوعلی ودادهیر

دانشجو

سمیه طالبی اردکانی

۱۳۸۷ / ۳ / ۱۸

اسفند ماه ۱۳۸۶

به پدرم
که سراسر این نام همواره را به یاد در نوشته
دیده استوار حق کجایی علامتده است
بر این در نوشته

دیده مادر
امید
پاک و راست
زنی
که ناز و خیزش اش را
در این فرشته با نگاه سیر عدالت
برخی محکوم محکم که من نام
دیده آن که در نگاهش از همه سیر است
ستاره بر آسمان زریه

سیرا آرش کورش دشتی

و به تو ...

که دست نازت آتش است

دوست نامر که عجز به من

تا دشمنی از ما برده و شو

و هرگز که تو آتش است

در خمش سپید

به نام تنخ

تقدیم به سپیده با آرزوی تحقق رویای زیبایش لحظه طلوع خورشید و پایان تمام تاریکی‌ها

"اگر بگم همیشه عین غار نشین‌ها زندگی می‌کردم، باورتون می‌شه. یه زیرزمینی ترسناک با لامپی که هیچ نوری نداشت، عین آدم‌های نخستسن. توی این محله پایین شهر، محله بیات، محله‌ای که به فساد مشهوره (سالی نیست که بارون نیاد و چند تا خونه نریزه پایین. محله فساد و خرابه نشین‌ها، با خونه‌هایی که یه در میون همه‌شون خونه-های فساد هستن. یکی عرق فروشی، یکی محل قاچاق، یکی هم خونه فساد که محل زندگی زن‌های بدکاره ست. محله‌ای که همشون کفتر بازن و شب که می‌شه هیچ زن نجیبی نمی‌تونه از خونش بیاد بیرون. همه اهل محل شب که می‌شه می‌یان در خونه‌هاشون می‌شینن و قلیون چاق می‌کنن و زن و مرد با هم می‌کشن. حتی بعضی‌هاشون تو کوچه تریاک می‌کشن. من چهارده سال اونجا زندگی کردم، هزار و چهارصد سال بهم گذشت. انگار داشتم با قوم یاجوج و ماجوج زندگی می‌کردم. خانواده‌ام هم اصلا من رو حمایت نمی‌کنن. باورتون می‌شه اگه بگم که من توی خونه پدرم تو حیاط زندگی می‌کنم و تا آذر ماه کف حیاط می‌خوابم و زمستون‌ها هم تا ۱۲ شب از سرما به خودم می‌لرزم، تا موقع خواب بشه و بتونم پایین پای اتاق پدر و مادرم توی اتاق اون‌ها بخوابم. بعد از اون کتک کاری شدیدی که اتفاق افتاد، رفتم پزشک قانونی ولی خونه‌ی پدرم نیومدم. چون مطمئن بودم که کوتاه می‌یان و می‌گن عیبی نداره، برگرد برو سر خونه و زندگی، بچه‌هات گناه دارن. حالا هم با همه این اتفاق‌هایی که افتاده، نمی‌خوام یه ساعت یا حتی یه لحظه شوهرم رو زندانی کنم، فقط بخاطر بچه‌هام. اگر مهریه رو بخوان بدن و از راه درستش با ما رفتار کنن و قاضی پرونده‌ها هم ما زن‌ها رو درک کنه و مردهامون کاری نکنن که جونمون به لبمون بیاد و بگیم مهریه‌مون رو نمی‌خواهیم، مهریه می‌تونه مشکلات ما رو حل کنه. من که هیچ آگاهی حقوقی ندارم. الکی دور خودم می‌چرخم، از این ور به اون ور، از این اتاق به اون اتاق، دو سه ماه این طرف، دو سه ماه اون طرف، آخرش هم این قدر خسته می‌شم که از گرفتن مهریه منصرف شم."

سپاسی بی‌کران آن آفریدگار مهربان را. او که انسان را آفرید و کلام را، قلم را و حقیقت را، زشتی را و زیبایی را و قلبی برای دریافت حقیقت.

با سپاس فراوان از استاد عزیزم سرکار خانم دکتر خدیجه سفیری که راهنمایی این رساله را به عهده داشته‌اند.

با سپاس فراوان از استاد عزیزم جناب آقای دکتر ابوعلی وداده‌هیر که مشاوره این رساله را به عهده داشته و همواره راهنما و مشوق من بوده‌اند.

با سپاس بی‌انتها از استاد عزیزم جناب آقای دکتر فردین علی‌خواه، معلم مهربانی که با صبوری و گذشت الفبای پژوهش را به من آموخت و همواره راهنمای من بوده‌اند.

با سپاسی به وسعت عشق از خانواده عزیزم بویژه پدر و مادر مهربانم که با صداقت و گذشت در تمامی مراحل زندگی همواره راهنما، مشاور، حمایت‌گر، پشتیبان، مشوق و روشن‌کننده راه زندگی‌ام بوده‌اند.

با سپاسی به وسعت مهربانی از دوستان عزیزم الهام، سمیرا، سعیده، مینا، لیلا و شادی و جناب آقای علی فتحی لقمان که در مراحل مختلف تدوین، نگارش و ویراستاری این رساله همواره یاری‌گر من بوده‌اند.

نیز سپاسی به وسعت دوستی، مهربانی، صداقت، نجابت و پاکی از دوست عزیزم بهرام فیاضی که در تمامی سالیان گذشته همراه و یاور من بوده است.

و با سپاس، تشکر و قدردانی از تمامی عزیزانی که صادقانه تجربیات زندگی خود را در اختیار این پژوهش قرار دادند.

چکیده:

مهریه یکی از محدود قوانینی است که در برابر مجموعه وسیعی از قواعد حقوقی مردان، به زنان اختصاص داده شده است. مقوله‌ای که اگرچه، کارکرد اصیل آن در گذشته ای نه چندان دور حفظ استقلال مالی زن در تمام طول زندگی مشترک و پس از آن بوده است، امروزه به علت تناقضات موجود در مجموعه حقوقی زنان و مردان کارکردهای جدیدتری یافته و سبب گردیده تا به هنگام بروز شرایط دشوار و مشکل‌زا، این قانون از جایگاه و کارکرد اصلی خود دور شود و به مثابه ابزاری برای رفع نابرابری‌های موجود به کار رود. مساله‌ای که توانسته است با ترسیم شرایطی دشوار، منفی، شایع، گسترده و مشکل‌زا ذهن مردم را به خود مشغول سازد، موضوع صحبت‌های عمومی شود و در سطحی کلی‌تر با مطرح نمودن خود از طریق رسانه‌ها به موضوعی چالش برانگیز برای بحث تبدیل گردد و با آفرینش طیفی از جهت‌گیری‌های متفاوت اخلاقی زمینه‌های برساخت یک مساله اجتماعی را فراهم نماید.

از این رو پژوهش حاضر با هدف "فهم برساخت اجتماعی اجرای مهریه در میان زنان درگیر با این مساله" و درک صحیحی از علت‌ها و انگیزه‌های آنان با استفاده از یک رهیافت اکتشافی برساخت‌گرایی صورت گرفته است. با توجه به این‌که در معرفت‌شناسی فمینیستی، روش تحقیق کیفی، از این نظر که به تبیین‌های داستان محور می‌پردازد روش تحقیق مناسب‌تری برای مطالعات این حوزه تلقی می‌شود، بر آن شدیم تا به استفاده از روش تحقیق کیفی و یکی از شیوه‌های اختصاصی‌تر آن، یعنی نظریه بنیانی بپردازیم.

در بخش جمع‌آوری داده‌ها نیز با ۲۶ زن درگیر با مساله اجزای مهریه مصاحبه‌هایی انجام شد. روش انتخاب این افراد داشتن پرونده‌ای در یکی از شعب دادگاه خانواده شهر شیراز و تمایل به مصاحبه از سوی این افراد بود. براساس یافته‌های این تحقیق، زنان درگیر با مساله اجرای مهریه، روایت‌های گوناگونی از مقوله مهریه و ابعاد مختلف آن داشته و مهریه را به مثابه ابزاری برای دفاع از حقوق نانوشته خود تلقی نموده‌اند. به اعتقاد آنان راه حل اصلی بهبود وضعیت زنان ایرانی و محو نابرابری‌های موجود، دوباره خوانی و تجدید نظر در مواد قانونی مربوط به حقوق زنان بویژه در زمینه ازدواج و طلاق می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اجرای مهریه، ازدواج، برساخت اجتماعی، برساخت‌گرایی، نظریه بنیانی، مفاهیم، مقولات.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۱	۱-۱. طرح مساله.....
۲	۱-۲. منطق، ضرورت و اهمیت مطالعه.....
۳	۱-۳. اهداف پژوهش.....
۳	۱-۴. پرسش‌های پژوهش.....
۴	۱-۵. سازماندهی مطالب.....
۶	فصل دوم: تاریخچه پیدایش و تکوین مهریه.....
۶	۲-۱. مقدمه.....
۶	۲-۲. تعریف مهریه.....
۶	۲-۲-۱. تعریف واژه مهریه.....
۷	۲-۲-۲. تعریف عرفی مهریه.....
۷	۲-۲-۳. تعریف حقوقی مهریه.....
۸	۲-۳. تاریخچه مهریه.....
۸	۲-۳-۱. مهریه در دنیای قدیم.....
۹	۲-۳-۲. مهریه در اسلام.....
۱۰	۲-۴. مهریه در قوانین مدنی ایران.....
۱۲	۲-۵. مالکیت بر مهر.....
۱۲	۲-۶. انواع مهر.....
۱۲	۲-۶-۱. مهرالمسمی.....
۱۳	۲-۶-۲. مهرالمثل.....
۱۳	۲-۶-۳. مهرالمتعہ.....
۱۴	۲-۷. حق حبس.....
۱۵	۲-۸. مهریه در ازدواج موقت.....
۱۵	۲-۹. تاثیر انحلال ازدواج در مهریه.....
۱۶	۲-۱۰. تقاضای اجرای مهریه.....
۱۶	۲-۱۱. پرداخت مهریه به نرخ روز.....
۱۸	فصل سوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش.....

۱۸	۳-۱. مقدمه
۱۸	۳-۲. چارچوب نظری
۱۸	۳-۲-۱. تعریف مساله اجتماعی
۱۹	۳-۲-۲. جامعه‌شناسی و رویکردهای موجود در بررسی مساله اجتماعی
۲۰	۳-۲-۳. رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی
۲۰	۳-۲-۳-۱. برساخت‌گرایی نسخه ذهنی گراتر رویکرد انگ‌زنی
۲۱	۳-۲-۳-۲. برساخت‌گرایی نسخه جامعه‌شناسی تر پارادیم معانی فرهنگی
۲۲	۳-۲-۳-۳. برساخت‌گرایی نسخه دیگر کنش متقابل نمادین
۲۲	۳-۲-۳-۴. ریشه‌های برساخت‌گرایی و نحوه شکل‌گیری آن
۲۴	۳-۲-۳-۵. پرسش‌های اساسی برساخت‌گرایی
۲۵	۳-۲-۳-۶. برساخت‌گرایی و رویکرد ذهنی به مساله اجتماعی
۲۶	۳-۲-۳-۷. فرضیه‌های اساسی برساخت‌گرایی
۲۶	۳-۲-۳-۸. برساخت‌گرایی و برساخت مقوله‌ها
۲۷	۳-۲-۳-۸-۱. منابع مهم مقوله‌سازی
۲۸	۳-۲-۳-۹. برساخت‌گرایی و بازی یا کار مساله اجتماعی
۲۸	۳-۲-۳-۹-۱. واژه‌های کلیدی بازی مساله اجتماعی
۳۱	۳-۲-۳-۹-۲. انگیزه‌های افراد از شرکت در بازی مساله اجتماعی
۳۲	۳-۲-۳-۱۰. برساخت‌گرایی و برساخت یک مساله اجتماعی
۳۳	۳-۲-۳-۱۰-۱. مرحله ضرورت و کشف
۳۴	۳-۲-۳-۱۰-۲. مشروعیت
۳۴	۳-۲-۳-۱۰-۳. بسیج فعالیت‌ها
۳۵	۳-۲-۳-۱۰-۴. اتخاذ یک طرح رسمی برای فعالیت
۳۶	۳-۲-۳-۱۱. برساخت‌گرایی و ارایه راه حلی برای مساله اجتماعی
۳۷	۳-۲-۴. تبیین مساله اجرای مهریه از دیدگاه برساخت‌گرایی
۴۰	۳-۳. پیشینه پژوهش
۴۰	۳-۳-۱. پژوهش‌های انجام شده در خارج از ایران
۴۲	۳-۳-۲. پژوهش‌های انجام شده در ایران
۴۲	۳-۳-۲-۱. پژوهش‌های انجام شده در زمینه مهریه
۴۴	۳-۳-۲-۲. پژوهش‌های انجام شده در زمینه طلاق
۵۳	۳-۴. جمع بندی
۵۶	فصل چهارم: روش تحقیق پژوهش
۵۶	۴-۱. مقدمه
۵۶	۴-۲. روش تحقیق کیفی
۶۰	۴-۲-۱. نظریه بنیانی
۶۲	۴-۲-۱-۱. عناصر نظریه بنیانی

۶۲	مفاهیم	۴-۲-۱-۱-۱
۶۲	مقولات	۴-۲-۱-۱-۲
۶۲	گزاره‌ها	۴-۲-۱-۱-۳
۶۳	فرآیند ساختن نظریه بنیانی	۴-۲-۱-۲
۶۳	طرح تحقیق	۴-۲-۱-۲-۱
۶۴	جمع‌آوری و مرتب کردن داده‌ها	۴-۲-۱-۲-۲
۶۴	تحلیل داده‌ها	۴-۲-۱-۲-۳
۶۵	فرایند کدگذاری	۴-۲-۱-۳
۶۶	کدگذاری باز	۴-۲-۱-۳-۱
۶۶	کدگذاری محوری	۴-۲-۱-۳-۲
۶۷	کدگذاری انتخابی	۴-۲-۱-۳-۳
۶۸	جامعه و نمونه تحقیق کیفی	۴-۲-۲
۶۹	نحوه ورود به میدان تحقیق و محدودیت‌های ناشی از آن	۴-۲-۳
۷۱	ویژگی‌های ظاهری و وضعیت نمونه تحقیق	۴-۳
۸۰	ویژگی‌های جمعیتی نمونه مورد بررسی	۴-۴
۸۲	ویژگی‌های ازدواج نمونه مورد بررسی	۴-۵
۸۴	ویژگی‌های مهریه نمونه مورد بررسی	۴-۶
۸۶	فصل پنجم: مضامین، مقوله‌ها، یافته‌ها و نتایج عمده پژوهش	
۸۶	مقدمه	۵-۱
۸۶	فهم زنان درگیر با مساله اجرا نسبت به مقوله انگیزه‌های اجرای مهریه	۵-۲
۸۶	۵-۲-۱ . اجرای مهریه با انگیزه انتقام از همسر	۵-۲-۱
۸۷	۵-۲-۲ . اجرای مهریه با انگیزه انتقام از خانواده همسر	۵-۲-۲
۸۸	۵-۲-۳ . اجرای مهریه با انگیزه ایجاد مصالحه برای طلاق	۵-۲-۳
۹۰	۵-۲-۴ . اجرای مهریه با انگیزه تامین نیازهای اقتصادی	۵-۲-۴
۹۲	۵-۲-۵ . اجرای مهریه با انگیزه تنبیه همسر	۵-۲-۵
۹۴	۵-۲-۶ . اجرای مهریه با انگیزه دریافت حضانت دایمی فرزند	۵-۲-۶
۹۵	۵-۳ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به عوامل زمینه‌ساز در اجرای مهریه	۵-۳
۹۵	۵-۳-۱ . عوامل زمینه‌ساز از سوی همسر	۵-۳-۱
۹۵	۵-۳-۱-۱ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به وضعیت نابسامان اشتغال همسر	۵-۳-۱-۱
۹۵	۵-۳-۱-۲ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم خساست همسر	۵-۳-۱-۲
۹۷	۵-۳-۱-۳ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم اعتیاد همسر	۵-۳-۱-۳
۱۰۰	۵-۳-۱-۴ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ازدواج مجدد همسر	۵-۳-۱-۴
۱۰۲	۵-۳-۱-۵ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ناتوانی جنسی همسر	۵-۳-۱-۵
۱۰۳	۵-۳-۱-۶ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به اتهام به روابط خارج از ازدواج	۵-۳-۱-۶
۱۰۴	۵-۳-۱-۷ . فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به ترک زندگی خانوادگی توسط همسر	۵-۳-۱-۷

- ۱۰۶-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به ایجاد محدودیت توسط همسر.....
- ۱۰۷-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم تحقیر شدن توسط همسر.....
- ۱۰۸-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم عدم استقلال فکری همسر.....
- ۱۰۹-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم بدخلقی همسر.....
- ۱۱۰-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم مشکلات عصبی همسر.....
- ۱۱۱-۱-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم اختلاف سنی زیاد با همسر.....
- ۱۱۲-۳-۵. عوامل زمینه‌ساز از سوی همسران.....
- ۱۱۳-۱-۲-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم عدم تعلق عاطفی به همسر.....
- ۱۱۳-۲-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ارتباطات خارج ازدواج.....
- ۱۱۵-۲-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم بدبینی و عدم اطمینان.....
- ۱۱۹-۲-۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ناباروری و عقیم بودن.....
- ۱۲۱-۴-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله مهریه و کارکرد آن.....
- ۱۲۳-۴-۵. مهریه پشتوانه‌ای اقتصادی برای ادامه زندگی.....
- ۱۲۴-۴-۵. مهریه ابزاری برای انتقام از همسر.....
- ۱۲۵-۴-۵. مهریه ابزاری در جهت حفظ زندگی مشترک.....
- ۱۲۶-۴-۵. مهریه ابزاری برای دفاع از حقوق نانوشته زنان.....
- ۱۲۷-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله زندانی شدن همسر.....
- ۱۲۹-۵-۵. فهم مثبت نسبت به مقوله زندانی شدن همسر.....
- ۱۲۹-۱-۵-۵. انتقام از همسر.....
- ۱۲۹-۲-۵-۵. انتقام از خانواده همسر.....
- ۱۳۰-۳-۵-۵. سرعت بخشیدن به روند دریافت مهریه.....
- ۱۳۰-۴-۵-۵. سرعت بخشیدن به روند دریافت طلاق.....
- ۱۳۱-۵-۵-۱. تحقیر همسر.....
- ۱۳۱-۶-۵-۵. حضانت فرزند.....
- ۱۳۱-۲-۵-۵. فهم منفی نسبت به زندانی شدن همسر.....
- ۱۳۲-۱-۲-۵-۵. حضور فرزندان.....
- ۱۳۲-۲-۲-۵-۵. تمایل به ادامه زندگی مشترک با همسر.....
- ۱۳۲-۳-۲-۵-۵. علاقه به همسر.....
- ۱۳۳-۴-۲-۵-۵. ایجاد مصالحه برای طلاق توافقی.....
- ۱۳۳-۶-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله امیدواری برای دستیابی به مهریه.....
- ۱۳۴-۷-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله هدف از دستیابی به مهریه.....
- ۱۳۹-۸-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله ازدواج.....
- ۱۴۲-۹-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله زندگی مشترک.....
- ۱۴۲-۱-۹-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ارتباط عاطفی با همسر.....
- ۱۴۵-۲-۹-۵-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم ارتباط جنسی با همسر.....

۱۵۱	۳-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم مادری.....
۱۵۲	۴-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم خشونت همسر.....
۱۵۴	۵-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم خانواده همسر.....
۱۵۶	۶-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم شبکه ارتباطی.....
۱۵۹	۷-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم بازگشت به زندگی مشترک.....
۱۶۰	۹-۹-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مفهوم حمایت خانواده.....
۱۶۳	۱۰-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله طلاق و زندگی پس از آن.....
۱۶۶	۱۱-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله مذهب.....
۱۶۷	۱۲-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله آینده.....
۱۷۰	۱۳-۵. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه نسبت به مقوله وضعیت زن در جامعه ایران.....
۱۷۳	۱۴-۵. خط داستانی.....
۱۷۸	فصل ششم: جمع بندی، بحث و نتیجه گیری.....
۱۷۸	۱-۶. مقدمه.....
۱۷۸	۲-۶. خلاصه‌ای از مباحث گوناگون پژوهش.....
۱۸۳	۳-۶. ارایه یافته های پژوهش.....
۱۸۸	۴-۶. دستاوردهای پژوهش.....
۱۸۹	۵-۶. پژوهش‌های آتی.....
۱۹۰	۶-۶. پیشنهادات اجرایی.....
۱۹۲	پیوست‌ها.....
۲۰۴	فهرست منابع.....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۳-۲-۱-۴. ارتباط مراحل جمع‌آوری، مرتب کردن، تحلیل داده‌ها و نظریه میدانی.....	۶۵
جدول ۳-۴. وضعیت ظاهری و ویژگی‌های زنان مصاحبه شونده.....	۷۲
جدول ۴-۴. فراوانی زنان مصاحبه شونده به تفکیک ویژگی‌های جمعیت‌شناختی.....	۸۱
جدول ۴-۵. فراوانی زنان مصاحبه شونده به تفکیک ویژگی‌های ازدواج.....	۸۳
جدول ۴-۶. فراوانی زنان مصاحبه شونده بر حسب ویژگی‌های مهریه.....	۸۵

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱. طرح مساله

به طور معمول وجود شرایطی "دشوار، منفی، شایع، گسترده، مشکل‌زا و آسیب‌زننده به تعداد زیادی از افراد" (لاسکی، ۱۳۸۳) از مهم‌ترین شاخصه‌های تعیین وضعیتی به‌عنوان مساله اجتماعی خواهد بود و از نظر بسیاری از جامعه‌شناسان، وجود چنین وضعیتی‌هایی یکی از بارزترین ویژگی‌های غیرقابل اجتناب زندگی اجتماعی در جهان پیچیده معانی بشر امروزی است.

با اندکی واقع‌بینی می‌توان به طرح این ادعا پرداخت که جامعه ایرانی نیز همانند بسیاری از جوامع دیگر به دلیل دارا بودن شرایط خاص در تجربه پدیده‌هایی چون "تغییرات جمعیتی، تحرک جغرافیایی، چالش‌های ناشی از سنت و مدرنیته و حرکت‌های شتاب‌آلود به سمت شناخت پیچیدگی‌های جهان معاصر" از وجود چنین بحران‌ها و شرایط مشکل‌زایی بی‌نصیب نمانده است.

شرایط دشواری که اگرچه تمامی لایه‌های زندگی اجتماعی را تحت‌الشعاع خود قرار داده است، ساختار خانواده را به دلیل دارا بودن ویژگی‌های خاص ارتباطی و اهمیت اصیل و حیاتی آن در رشد اجتماعی، تحت تاثیر و نفوذ بیش‌تری قرار داده و با نمود یافتن در اشکال مختلف موجب برانگیختن توجهاتی در این زمینه شده و ذهن بسیاری از اندیشمندان مسایل خانواده، مردم و رسانه‌ها را به خود مشغول داشته است.

یکی از اشکال انعکاس این بحران‌ها افزایش زنان متقاضی اجرای مهریه در سالیان اخیر می‌باشد. زنانی که با افزایش تقاضاهای خود موجب برانگیختن توجه رسانه‌ها، مطبوعات و مردم در این زمینه شده، در طرح مساله‌ای مبنی بر وجود شرایطی مشکل‌زا موفق بوده و قضاوت‌های گوناگون، ادعاهای متفاوت و اخلاقیات چندگانه، متعدد و در ستیز و چالشی را در پی داشته است.

گروهی بر اساس طرفداری از یک اخلاقیات برابری طلبانه و دفاع از حقوق زنان و با استفاده از ابزارهای اطلاع‌رسانی همچون مطبوعات، با وجود یک چنین شرایط مشکل‌زایی برای زنان موافق بوده و به حمایت از آن می‌پردازند و گروهی با استفاده از همین ابزارها، بر اساس طرفداری از نوعی اخلاقیات سنتی و مردسالارانه و در نگاهی ایستا به خانواده، از منتقدین اصلی وجود چنین شرایط مشکل‌زایی برای زنان بوده، به مخالفت با آن می‌پردازند و در موضعی فراتر، به چنین زنانی انگ ناسازگاری زده و مدعی‌اند که پیامدهای چنین مساله‌ای

برای جامعه، نابودی خانواده‌ها، زندانی شدن مردان و پاسخی به منفعت طلبی و لذت جویی چنین زنانی خواهد بود.

با توجه به تمامی این قضاوت‌های گوناگون، ادعاهای متفاوت و اخلاقیات چندگانه، متعدد و در ستیز و در چالش به نظر می‌رسد که در سال‌های اخیر مساله اجرای مهریه با برانگیختن توجه رسانه‌ها، مطبوعات و مردم به خود توانسته باشد، به ایجاد یک طرح مساله در ذهن مخاطبین خود و آفرینش جهان‌های اخلاقی متفاوت در میان آن‌ها منجر شود، و به عنوان نمادی از یک مساله اجتماعی پیچیده و کلی‌تر به نام "خانواده‌های در معرض خطر" نمود یابد و شرایط خود را به‌عنوان یک مساله اجتماعی مطرح کند.

بدیهی است که رسیدن به درکی عمیق از این پدیده و کشف فرآیندهای دخیل در آن ناگزیر از یک درون فهمی عمیق از ویژگی‌ها، خصوصیات و انگیزه‌های افراد درگیر با این مساله خواهد بود و از این رو پژوهش حاضر را با هدف مطالعه انگیزه‌های واقعی این زنان و فهم آن‌ها از چنین موضوعی و با این پرسش اصلی که "برساخت اجتماعی اجرای مهریه در میان زنان درگیر با این مساله چیست؟" به انجام رساندیم.

۲-۱. منطق، ضرورت و اهمیت مطالعه

با نگاهی گذرا به مجموعه قوانین حقوقی ایران در خواهیم یافت که بسیاری از این قواعد حقوقی با در نظر گرفتن جنسیت لحاظ شده، مختص به یک جنس بوده و برای زن و مرد متفاوت می‌باشند.

مهریه یکی از این قواعد حقوقی است که در برابر مجموعه وسیعی از قواعد حقوقی مربوط به مردان، به زنان اختصاص داده شده است و بر اساس تعاریف موجود، کارکرد اصیل آن حفظ استقلال مالی زن در تمام طول زندگی مشترک و پس از آن می‌باشد. امری که علی‌رغم تحقق آن پس از گذشت قرن‌ها، امروزه کارکردهای جدیدتری نیز، یافته است و به علت تناقضات موجود در مجموعه قواعد حقوقی زنان و مردان، به هنگام بروز شرایط مشکل‌زا و دشوار از جایگاه و کارکرد اصلی خود دور شده و به‌مثابه ابزاری برای رفع نابرابری‌های موجود به کار می‌رود.

وجود چنین شرایط دشوار، منفی، شایع، گسترده، مشکل‌زا و آسیب‌زننده که با نیم‌نگاهی به تعداد زنان درگیر با مساله اجرای مهریه و روند رو به افزایش هر روزه آن به شدت خودنمایی می‌کند، از مهم‌ترین ضرورت‌های پرداختن به این پژوهش و مطالعه علت‌ها و

انگیزه‌های واقعی افراد درگیر با این مساله می‌باشد. علت‌ها و انگیزه‌هایی که زمینه‌های چنین اقدامی را فراهم آورده و باعث شده‌اند علی‌رغم آن‌که بیش‌ترین شرایط مشکل‌زا و بحران‌های پس از جدایی گریبان‌گیر زنان می‌باشد، بیش‌ترین تقاضاهای طلاق، جدایی و اجرای مهریه نیز از سوی آن‌ها باشد.

۱-۳. اهداف پژوهش

اصلی:

۱. مطالعه برساخت اجتماعی اجرای مهریه در میان زنان درگیر با این مساله.
۲. مطالعه انگیزه‌های زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از اجرای مهریه‌های خود.
۳. مطالعه فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از مقوله مهریه و کارکردهای آن در نظام حقوقی ایران.

فرعی:

۱. مطالعه ویژگی‌های فردی زنان درگیر با مساله اجرای مهریه.
۲. مطالعه فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از زندگی خانوادگی و اجتماعی‌شان.
۳. مطالعه فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از وضعیت زن در جامعه ایران.
۴. مطالعه میزان مهریه در میان زنان درگیر با مساله اجرای مهریه.

۱-۴. پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی:

۱. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از انگیزه‌های خود در به اجرا گذاردن مهریه‌های خویش چگونه است؟

سایر پرسش‌ها:

۱. زنان درگیر با مساله اجرای مهریه دارای چه ویژگی‌های جمعیت شناختی هستند؟
۲. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از مقوله مهریه چگونه است؟
۳. فهم زنان درگیر با مساله اجرای مهریه از ابعاد مختلف زندگی خویش چگونه است؟

۱-۵. سازماندهی مطالب

پژوهش حاضر با هدف مطالعه "نحوه برساخت اجتماعی^۱ اجرای مهریه در میان زنان درگیر با آن" در قالب یک پژوهش کیفی^۲ و در شش فصل به انجام رسیده است.

در فصل اول کلیات پژوهش ارائه شده و به بیان طرح مساله، منطق، ضرورت و اهمیت مطالعه اهداف پژوهش و پرسش‌های مربوط به آن پرداخته و در فصل دوم مفاهیم مربوط به "مهریه"^۳، تاریخچه پیدایی و تکوین و همچنین، اهمیت آن در مجموعه حقوقی زنان^۴ ایران را ارائه نموده ایم. در فصل سوم پس از بیان یک مقدمه، به معرفی "دیدگاه برساخت گرایی"^۵ و تبیین موضوع مهریه از این دیدگاه پرداخته و پس از آن در بخش پیشینه پژوهش، مطالعات انجام شده در زمینه مهریه و طلاق^۶ را بررسی نموده و در پایان به ارائه یک جمع‌بندی از مجموعه این مطالب پرداختیم. نتایج به دست آمده از این بخش مشخص نمود که این پژوهش از بسیاری جهات از جمله این‌که: در قالب یک پژوهش کیفی به انجام خواهد رسید؛ از یک رهیافت اکتشافی با هدف مطالعه فرآیند یک مساله اجتماعی استفاده خواهد نمود؛ در بخش روش تحقیق از شیوه اختصاصی نظریه بنیانی بهره می‌گیرد؛ به موضوعی می‌پردازد که به‌طور اختصاصی به جامعه زنان ایرانی مربوط می‌شود و در حال حاضر نیز، یکی از مسایل و مشکلات مطرح شده از سوی بسیاری از آن‌ها می‌باشد و همچنین، از این جهت که در گذشته هیچ پژوهشی به‌طور اختصاصی و از زاویه اجتماعی به موضوع مورد مطالعه این پژوهش یعنی مساله اجرای مهریه نپرداخته است، پژوهشی ممتاز و متفاوت خواهد بود.

در فصل چهارم پس از ارائه یک مقدمه به بیان شرح خلاصه و یک شمای کلی از "روش تحقیق کیفی" پرداخته و به‌طور اختصاصی تر "نظریه بنیانی"^۷ را معرفی نموده ایم. پس از آن نحوه ورود به میدان تحقیق و محدودیت‌های ناشی از آن را بیان نموده و در ادامه به منظور آشنایی بیشتر با جامعه و نمونه تحقیق، جدولی از ویژگی‌ها و وضعیت ظاهری و یافته‌های مربوط به ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، ازدواج و مهریه آن‌ها ارائه شده است.

در فصل پنجم نیز، پس از ذکر یک مقدمه به معرفی و بیان مضامین، مقوله‌ها، یافته‌ها و نتایج عمده حاصل از این پژوهش پرداخته و در ادامه چکیده‌ای از این مقوله‌ها را تحت عنوان خط

-
1. Social Construction
 2. Qualitative Research
 3. Mahriyye
 4. Women Right
 5. Constructionist Perspective
 6. Divorce
 7. Grounded Theory

داستانی ارایه نموده‌ایم و در فصل ششم به یک جمع‌بندی از بخش‌های گوناگون این پژوهش و بحث و نتیجه‌گیری حول محور یافته‌های آن پرداخته‌ایم. در ادامه به بیان دستاوردهای پژوهشی پرداخته و در پایان چندین پیشنهاد پژوهشی و اجرایی ارایه شده است. نتایج به دست آمده از این پژوهش، ضرورت دوباره خوانی و تجدید نظر در مواد قانونی مربوط به زنان بویژه در زمینه ازدواج و طلاق، ایجاد سیاست‌گذاری‌هایی در جهت جامعه‌پذیری مجدد افراد در برابر فرهنگ ازدواج و طلاق و همچنین، ایجاد فرصت‌هایی در راستای توانمندسازی زنان و افزایش آگاهی و تامین استقلال مالی آنها را نشان می‌دهد.

فصل دوم

تاریخچه پیدایش

و

تکوین مهریه

۱-۲. مقدمه

ازدواج در زمره پیچیده‌ترین روابط انسانی است و هیچ یک از دیگر روابط انسانی دارای این‌چنین ابعاد وسیع و متنوعی نخواهد بود. هر یک از ارتباطات انسان بعدی از ابعاد حیات را می‌پوشاند، درحالی‌که ازدواج دارای ابعاد پیچیده‌تری است و در صورت موفقیت ابعاد مختلفی از حیات انسان از جمله بعد زیستی، عاطفی، اقتصادی، روانی و اجتماعی از وجود او را پوشش می‌دهد.

برخی از جامعه‌شناسان در تعریف ازدواج آن را فرآیندی از کنش متقابل بین دو فرد، یک مرد و یک زن می‌دانند که برخی از شرایط قانونی را تحقق بخشیده، برای آغاز زناشویی خود مراسمی برپا داشته و به طور کلی عمل خود را مورد پذیرش قانون قرار می‌دهند و از طرف جامعه نیز، این عمل آن‌ها به عنوان ازدواج پذیرفته شده است (ساروخانی، ۱۳۸۲).

در تطابق با این تعریف مهریه را نیز می‌توان یکی از این شرایط قانونی دانست که در اغلب ازدواج‌های ایرانی به آن تحقق بخشیده می‌شود، تقویت‌کننده ابعاد دیگری از ازدواج از جمله بعد اقتصادی، عاطفی، روانی و اجتماعی آن نیز، بوده و به طور کلی دارای کارکردهای مثبتی برای نظام خانواده می‌باشد. اگرچه، پیچیده بودن پدیده ازدواج و احتمال مواجه شدن روابط درون آن با چالش‌ها و شرایط مشکل‌زا و همچنین، کاستی‌های موجود در محتوای حقوقی زنان بویژه در سالیان اخیر باعث شده، تا در اغلب موارد زنان ایرانی به هنگام برخورد با شرایط دشوار خانوادگی، مطالبات خود را از طریق اجرای مهریه مطرح نمایند و کارکردهای جدیدی برای این مقوله بر ساخته کنند. از این رو با توجه به اهمیت چنین موضوعی در مجموعه حقوقی زنان ایران و همچنین، با توجه به ضرورت آشنایی با جایگاه اجتماعی و حقوقی آن، در این فصل برآن شدیم تا به بررسی مفاهیم مربوط در این زمینه بپردازیم.

۲-۲. تعریف مهریه^۱

۱-۲-۲. تعریف واژه مهریه

از نظر لغوی مهریه واژه‌ای است عربی که در زبان فارسی آن را "کابین"، "دست‌پیمان"، "روی‌گشان" (دهخدا، ۱۳۷۴: ۱۹۳۵۸) و "یکدلی" (انصاف‌پور، ۱۳۷۴: ۱۱۴۲) معنی کرده‌اند. برای این واژه در زبان عربی نیز، لغات مترادف دیگری همچون "صداق"، "نحله"، "فریضه" و

1 . Mahriyyeh